

תני — שנה — רב יוסף — [בסגנון אחר]:
 שוב, אין מראין לו סימני עניות.

שנינו במשנתנו: רבי יהודה אומר מרקם
 למזרח כו':

ואומרת הגמרא: למימרא — לאמור [כלומר,
 מהמשך לשון המשנה משמע] — שעכו,
 לצפונה⁽¹³⁵⁾ — בסוף הצד הצפוני — של
 ארץ ישראל קיימא — נמצאת!

יש להקשות על זה מדברי התוספתא:

ורמינהו — קשה סתירה לכך מדברי
 התוספתא [מסכת אהלות פרק יח הלכה ח]:
 היה מהלך מעכו⁽¹³⁶⁾ לבזיב [הנמצאת צפון

רחילות — כבשות — שהיו עוברות במים.
 אחת מהן גזוזה, ואחת אינה גזוזה. גזוזה,
 שאינה סופגת,⁽¹³³⁾ עברה, ושאינה גזוזה, לא
 עברה. כך, הגוזז מנכסיו לצדקה — ירבו
 נכסיו. ומי שאינו גוזז לצדקה — אין נכסיו
 מתרביין.

וסיום הפסוק: "ועיניתיך לא אענך עוד".

ב-ז מה הפירוש "ועיניתיך"?

אמר מר זוטרא: אפילו עני, המתפרנס
 בעצמו מן הצדקה, יעשה צדקה.⁽¹³⁴⁾ ועל ידי
 זה יתקיים בו ההמשך, "לא אענך עוד". לא
 יוסיף הקדוש ברוך הוא לענותו בעניות.

אכן, ראה בספר דרך אמונה (הלכות מתנות
 עניים פרק ז' הלכה ה, סעיף קטן לב), ובציון
 הלכה שם (סעיף קטן פד), שדעת הט"ז ועוד
 כמה אחרונים, שאף עני שאין לו כדי פרנסתו,
 אינו פטור מלתת צדקה שלישית השקל בשנה
 (עיי"ש בדר"א ס"ק כט מהו שיעורו).

ועיין שם, שאף שבספר החינוך מצוה תעט
 משמע כדעת הש"ך. אך ברמב"ם, בספר המצוות
 מצוה קצה, משמע כדעת הט"ז.

135. המהר"ם שיף מפרש את דיוק הגמרא.
 שבודאי אין היא מתכוונת ללמוד מדברי המשנה
 שעכו נמצאת בצפון, שהרי זה דבר פשוט ואין
 בו כל חידוש.

אלא, דיוק הגמרא הוא, שעכו היא קצה הצד
 הצפוני של ארץ ישראל. וזוהי כוונת רש"י
 שמפרש בדיוק: "סוף הצפון".

ועל זה מקשה הגמרא מהברייתא, אשר בה
 משמע שארץ ישראל נמשכת צפונה גם אחרי
 עכו.

136. הגמרא סברה בהוה אמינא, שעכו נמצאת

133. הטעם שצריך, מי שנכסיו מתמעטין,
 לעשות מהן צדקה. מבאר המהר"ל: כי הגוזז
 מנכסיו ועושה מהן צדקה ומשפיע משלו
 לאחרים, מסלק את החומרניות שלו ומקרב את
 נשמתו אל המעלה הנבדלת. ולפיכך הוא עולה,
 כי עד כה החומריות היתה מורידה אותו למטה.
 כמו שהצמר מכביד על הרחל. כך גם הנשמה
 של האדם, שהיא מן העליונים ואינה סובלת
 מדאי החומר. לכן צריך להעלותה על ידי מצות
 צדקה, שהיא הפך מן החומריות.

ואמר גם שניצול מדינה של גיהנם. כי הגיהנם
 הוא מטה, והוא ראוי לכל מי שנמשך אחר
 החומריות שהוא תמיד חסר וכו'.

134. וראה בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמז
 סעיף א"ב) ובביאור הגר"א (סעיף קטן ג).

ובסימן רמח סעיף א, פסק השלחן ערוך,
 שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן
 ממה שיתנו לו. אך עיין שם בש"ך (סעיף קטן
 א), שהיינו דוקא כשיש לו די פרנסתו [לצורך
 עצמו ומשפחתו]. אבל אם אין לו די, איון חייב
 ליתן צדקה. וכמו שנפסק בסימן רנא סעיף ג.

ובשביעית. עד שיוודע לך, על ידי בקי, שהיא פטורה! עד היכן נמשך מצב זה? עד כזיב:

רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום — בשם — אביו: מצב זה נמשך עד מקום הנקרא לבלבו. ולא עד כזיב.

ומתרצת הגמרא: אמר אביו: אף על פי שהעיר עכו נמצאת בקצה הצפוני של ארץ ישראל, מכל מקום רצועה נפקא — רצועה

מזרחית לעכו]. מימינו של ההולך לצד מזרח, (137) הדרך טמאה. משום הטומאה, (138) שגזרו חכמים על ארץ העמים. ופטורה מן המעשר, כדין חוץ לארץ, (139) ומן מצות השמיטה בשנה השביעית עד שיוודע לך, על ידי אדם הבקי היטב בגבולות, שהיא [הדרך באזור זה] חייבת! מאחר וגם אזור זה (140) משתייך לארץ ישראל. משמאלו של ההולך לצד מערב, הדרך טהורה משום שאין היא ארץ העמים, אלא ארץ ישראל. וחייבת במעשר

טהורה ושמאל, למערב טמאה, משמע שהדרך עצמה מחולקת לשני תחומים. מחציתה בימין שייך לחוץ לארץ. ומחציתה בשמאל שייך לארץ ישראל. וכן כתב גם הרשב"א בתשובותיו (חלק א סימן אלף קעד).

אמנם, ברבנו קרשקש כתב, שאי אפשר לומר שהדרך טהורה וטמאה. אלא, שההולך הולך במסילה צרה מאוד, שהיא עצמה טהורה. ואותה מסילה נמצאת בדרך רחבה המתרחבת לשני הצדדים. ומאותו מקום שמתחיל להתרחב לצד מזרח, הדרך טמאה. ולצד מערב, הדרך טהורה.

ומלשון רש"י (דיבור המתחיל: טמאה), קצת משמע כרבנו קרשקש.

138. וטעם הגזירה, כדי למעט ביציאת יהודים מארץ ישראל לחוץ לארץ.

139. כמובא במשנה במסכת קדושין (דף לו עמוד ב), שמצוות התלויות בארץ [באדמה], אינן נוהגות אלא בארץ. ולא בחוץ לארץ.

140. משום שכנראה, הדרך התעקמה וסטתה לתוך ארץ ישראל. ולכן, גם צידה הימני [לכיוון מזרח], היא עדיין ארץ ישראל. רש"י.

בגבול המזרחי של ארץ ישראל. וצפונית ממנה כמהלך יום או יומיים נמצאת כזיב. והדרך המקשרת בין שניהם, משמשת כגבולה המזרחי של ארץ ישראל. ולכן, המהלך מעכו לכזיב, דהיינו מדרום לכיוון צפון, צד ימינו פונה לכיוון מזרח. רש"י.

ראה ברמב"ן, שחוץ מקושיות התוספות, מוסיף ושואל על דברי רש"י: ועוד שהוא ידוע שעכו על שפת הים היא. וכך אמרו בפסיקתא על הפסוק: "קול צעקה משער הדגים" — זו עכו שנתונה בפיהם של דגים.

ומכאן, שינה את גירסת הגמרא כגירסת הירושלמי. וכמו שתיקן בהגהות הגר"א.

אכן רבנו קרשקש מיישב קושיא זו וכותב: שיש לומר שעכו, מחציתה משוכה ממזרח הרצועה לכיוון מערב, כנגד כל רוחב הרצועה עד שפת הים. והיא ארץ ישראל. ומחציתה השניה פונה לצד מזרח, בחוץ לארץ. והיא נמצאת בצפון ארץ ישראל ממש. וכך היא צורתה:

137. הריטב"א מקשה, מדוע לא מזכירה הברייתא מה דינה של הדרך עצמה. האם כארץ ישראל, או כחוץ לארץ? ומתוך, שמהלשון מימינו למזרח הארץ

ועונה הגמרא: אין — כן, ניתן להשתמש בסימן מעין זה, שהרי: קרא — התורה עצמה — יהיב סימנא — נתנה סימן דומה. דכתיב — שכתוב בספר שופטים [פרק כא]: "הנה חג ה' בשילו מימים ימימה, אשר מצפונה לבית אל. מזרחה השמש למסילה העולה מבית אל שכמה. ומנגב ללבונה". ואמר רב פפא, שכוונת הפסוק לומר,

צרה יוצאת ממנה לכיוון צפון, אשר (141) גם היא שייכת לארץ ישראל.

אך הגמרא תמהה על כך: ויהיב תנא סימנא הכי — כיצד השתמש התנא של הברייתא ברצועה אחת לשם סימן. אשר על פיה נקבעים גבולות הארץ?

ובשביעית. עד שיוודע לך שאותו מקום חוץ לארץ. עד כאן לשונו.

ובהלכה ח כתב: מהיכן החזיקו עולי בבל? מכזיב ולפנים כנגד המזרח. ומכזיב ולחוץ עד אמנה, והיא אמנום, ועד הנהר והוא נחל מצרים, לא החזיקו בו. עד כאן לשונו.

ומשמע מדבריו שמצוות התלויות בארץ וטומאת ארץ העמים, תלויים בכיבוש עולי מצרים. ואותם מקומות שנכבשו על ידי עולי מצרים, אף שלא כבשום עולי בבל, טהורים משום טומאת ארץ העמים. ולכן משמאלו למערב הדרך הארץ טהורה, אף שיתכן שלא כבשוה עולי בבל.

ואם כן מבואר שלא כדברי הפני יהושע, שתלה את הדין בכבוש עולי בבל.

אכן, מדבריו בהלכה ח, משמע שעולי בבל כבשו מכזיב ולפנים כנגד המזרח.

וראה בחזון איש (שביעית סימן ג סעיף קטן יח), שעמד על דברי הרמב"ם בזה. והביא שם, שהתוספות יום טוב כתב בשם ספר כפתור ופרח, שמצא כתב יד של הרמב"ם שמפרש, שהיתה רצועה של חוץ לארץ בין עכו לכזיב, ממזרחה של הדרך המוליכה לשם. ומבאר החזון איש, שיתכן שכוונת הרמב"ם, שרצועה זו לא נכבשה על ידי עזרא ואנשיו בכואם מבבל אך שאר המקומות כן. ואם כן כלל זאת הרמב"ם כבר בתחילת דבריו. דהיינו, שמה שכבשו עולי מצרים נחשב כארץ ישראל, רק אם

141. לכאורה, שואל הפני יהושע, גם לאחר תירוצו של אביי, עדיין יש להקשות על התנא. מדוע נקט במשנה מעכו לצפון, היה צריך לומר מכזיב לצפון כחוץ לארץ, וכזיב עצמה כחוץ לארץ.

ומתוך, שמכיון שעולי בבל לא כבשו את אותה רצועה, לכן אינה נחשבת כארץ ישראל לגבי הלכות אלו. וכן כתב הברטנורא במסכת שביעית (פרק ו' משנה א'). אולם תירוצו קשה, שהרי בברייתא כתוב שמשמאלו למערב חייבת במעשרות ושביעית וכו', עד כזיב.

ואולי אפשר לפרש שכוונתו, שעולי בבל לא כבשו את כל רוחב האזור שמצפון לעכו. אך מכל מקום המשיכו בכיבושם משמאל לאורך הרצועה עד כזיב.

ולא רצה התנא במשנתנו להזכיר את אורך הרצועה עד כזיב, כסוף ארץ ישראל, משום שאז היה אפשר לטעות ולחשוב שכל רוחב הצפון, עד כזיב, הוא ארץ ישראל. וזה הרי אינו נכון.

וזה לשון הרמב"ם (בפרק א מהלכות תרומות הלכה ז): איזו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים וכו'. היה מהלך מעכו לכזיב, כל הארץ שעל ימינו, שהיא מזרח הדרך, הרי היא בחזקת חוץ לארץ וטמאה משום ארץ העמים. ופטורה מן המעשר ומן השביעית. עד שיוודע לך שאותו מקום חוץ לארץ. וכל הארץ שעל שמאלו, שהיא מערב הדרך, הרי היא בחזקת ארץ ישראל. וטהורה משום ארץ העמים. וחייבת במעשר

ששילה נמצאת למזרח של מסילה⁽¹⁴²⁾ —
בצד מזרח של המסילה.

עתה דנה הגמרא מה דינו של גט הנכתב
בספינה. האם נחשב כנכתב בחוץ לארץ,
וצריך שליח המביאו לומר בפני נכתב ובפני
נחתם. או שדינו כאילו נכתב בארץ ישראל.

ומביאה הגמרא סתירה בין שתי ברייתות
בכך:

תנא חדא — תנא אחד שנה בברייתא:
המביא גט שנכתב⁽¹⁴³⁾ **בספינה** לארץ
ישראל, דינו **כמביא** דרך היבשה **בארץ**
ישראל עצמה. ואינו צריך לומר בפני נכתב
ובפני נחתם.

ותניא אידך — בברייתא אחרת שנו:
המביא גט בספינה, כמביא גט שנכתב בחוץ

לארץ לארץ ישראל. משום שלנהר אין תורת
יבשה, לעניין כל הדינים. ואם כן, צריך
השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

אמר רבי ירמיה: לא קשיא, הא — אחת
הברייתות לשיטת **רבי יהודה** היא. **הא** —
והאחרת לשיטת **רבנן** היא. וכמובא במשנה
במסכת חלה [פרק ב משנה ב]. **דתנן: עפר**
חוץ לארץ שבא בספינה לארץ ישראל.
וזרעו בו בהיותו בספינה,⁽¹⁴⁴⁾ וצמחו בו
גידולים. **חייב**, מה שצמח שם, בתרומה
ומעשר. **ובשביעית**, יש לפירותיו קדושת
שביעית. משום שנהרות ארץ ישראל
נחשבים כארץ ישראל.

אמר רבי יהודה: אימתי הדין הוא כן? **בזמן**
שהספינה גוששת — נוגעת — בקרקע.
מאחר והמים אינם עמוקים. והטעם: כי
נחשב העפר שבה, כמחובר לעפר הארץ.

נכבש גם על ידי עולי עזרא. ולכן, עד עכו,
שהיה כיבוש של שניהם, נחשב כארץ ישראל.
אך מעכו לכזיב היתה רצועה שלא נתקדשה.
ומכיון שרצה הרמב"ם להתייחס לכזיב בהמשך
דבריו [בהלכה ח] בתורת ודאי. לכן הקדים
להזכירה גם בהלכה ז. וסיים דבריו בצריך עיון.
וראה בשעורי רבי שמואל אות קיב (דיבור
המתחיל: והנה).

142. שהרי מיקומה הוא בין בית אל ולבונה.
צפונית לבית אל ודרומית ללבונה. ואם כן, תאור
הפסוק "מזרחה השמשה", המציין את צד מזרח,
ודאי מתייחס לצד המזרחי של המסילה.

143. לעת עתה הגמרא סברא שמדובר בספינה
השטה בנהרות ארץ ישראל. רש"י. ומחלוקת
הברייתות היא. האם נחשב כאילו נכתב על גבי
הקרקע, או לא. ריטב"א.

144. וכתב רש"י שספינה זו עשויה מחרס,
ומשום כך אינה צריכה להינבק. שהרי החרס
עשוי מאדמה ויונק מן הקרקע שמונח עליה, אף
שאינו מנוקב.

והנה, מה שכתב רש"י שהספינה מונחת על
גבי הקרקע, צריך עיון. שהרי באופן כזה, גם רבי
יהודה מודה שנחשב מחובר לארץ ישראל, שהרי
לא נחלקו אלא בשטה על פני המים, שלרבנן
אפילו באופן כזה נחשב כמחובר. ולפי רבי
יהודה, רק אם הספינה גוששת. אבל במקום כן
שמונחת ממש, אין כל מחלוקת. ולדעת כולם
חייבת במעשר.

וביאר בחדושי החתם סופר, שדעת רש"י
שחרס אינו צריך נקיבה. היינו דוקא מונח על
גבי הקרקע. אבל אם הוא באויר, או על המים,
צריך שיהיה נקוב כדי להחשיבו מחובר. וכתב,
שכזה ניתן להסיר את כל קושיות התוספות

— לשיטת רבי יהודה הן. ובכל זאת, לא קשיא הסתירה ביניהן. משום שכאן, שנחשב המביא גט כמביא בחוץ לארץ, מדובר בזמן שאין הספינה גוששת. ואילו כאן, שנחשב כמביא בארץ ישראל, בזמן שהספינה גוששת.

אבל אם אין הספינה גוששת, פטור (145) מהכל. ודינו כחוץ לארץ.

אך אביי מעמיד את שתי הברייתות כרבי יהודה:

אביי אמר: הא והא [שתיהן] רבי יהודה היא

דברי המשנה במסכת ערלה פרק משנה ב, שהנוטע בספינה חייב בערלה. ואין כל הבדל בין אם הספינה גוששת לאינה גוששת. וגם הרמב"ם (בפרק י' מהלכות מעשר שני הלכה ה) פסק בסתמות שהנוטע בספינה חייב בערלה. ולא הזכיר כלל אם גוששת אם לאו. והקשה הקהלות יעקב מדוע כאן לעניין מעשר ושביעית פסק הרמב"ם שאם אינה גוששת פטור. ואילו לעניין ערלה, לא חילק כלל.

והביא בזה מה שכתב המשנה למלך (פרק ב מהלכות ביכורים הלכה ט), להסביר דין עציץ נקוב על פי המבואר בירושלמי (מסכת ערלה פרק א). שדוקא בזרעים הגדלים בעציץ, צריך שיהיה נקוב, על מנת להחשיבם כמחוברים. אבל אם נטע בו אילן, אף אם אינו נקוב, נחשב כנקוב. והטעם הוא, מפני עוצמתם של שורשי האילן. שאף אם העציץ או הספינה אינם נקובים, סופם לבקוע ולהמשיך אל עבר הקרקע, ולינק ממנה.

ובספר אגלי טל (מלאכת קוצר סעיף טן ו), התפלא על דבריו. שהרי דוקא לעניין חסרון נקוב [בעציץ], שייך לומר שענפי האילן סופם לנקוב את תחתית העציץ. ולפיכך, כבר מתחילה נחשב כנקוב. אבל בספינה שאינה גוששת, הלא מדובר באופן כזה שאין חסרון נקיבה [לרש"י — עשויה מחרס. ולרבנו תם — אם עשויה מעץ]. והחסרון שלה אינו אלא משום שאינה גוששת. כלומר, שאינה עומדת בקרקע אלא באויר.

וכתב האגלי טל ליישב, שאולי יש לחלק בין

שהקשו על רש"י.

אכן בספר דברי יחזקאל (סימן ב סוף סעיף קטן ד, ד"ה ראיתי), כתב שדברי החתם סופר תמוהים. שהרי רבי זירא אחר כך אמר שעציץ נקוב המונח על גבי יתדות, באנו למחלוקת רש"י ורבנן. ומפרש רש"י "עציץ של עץ נקוב המונח על גבי יתדות". וכוונתו, במה שכתב של עץ, שאם היה עשוי מחרס, הרי אינו צריך נקיבה. אכן, וכאן מדובר שנמצא באויר, ולפי דברי החתם סופר, צריך להיות שגם של חרס יצטרך נקיבה. ואם כן מודע דקדק רש"י לכתוב "של עץ"?

אלא מוכח מזה, שלא כדברי החתם סופר. ושדעת רש"י היא, שחרס, בכל מקרה אינו צריך נקיבה.

ומה שכתב רש"י על הספינה שהיתה מונחת על גבי קרקע, מבאר הדברי יחזקאל, שבא להורות בזה שדוקא באופן זה נחשב כמחובר. אבל אם יהיה מלמטה דבר המפסיק בינה לבין הקרקע, אינו נחשב כמחובר.

145. הרמב"ם (בפרק א מהלכות תרומות הלכה כג) פסק בספינה כרבי יהודה. שדוקא כאשר הספינה גוששת חייב במעשר ובשביעית. אך אם אינה גוששת פטור. וביאר הכסף משנה טעמו, שהוא סובר כדברי התוספות כאן, ש"אימתי" בא לפרש ולא לחלוק, כדעת האמוראים בפרק חלון במסכת עירובין [שהביאו התוספות]. וכן כתב הרמב"ם גם בפירושו המשניות, עיין שם.

וראה בקהלות יעקב (סימן ו), שמציין את

ומעניין לעניין באותו עניין. כשם שהגמרא דנה לעניין ספינה הנמצאת במים, האם נחשבת כמונחת על גבי קרקע. דנה היא עתה לעניין עציץ הנמצא באויר ונעומד על

יתירות]. האם נחשב עפרו כמחובר לקרקע, או לא. **אמר רבי זירא: עציץ מעץ, נקוב מתחתיו,** (146) **המונח על גבי יתירות באו**

מעשר לערלה. וכמו שהירושלמי מחלק לעניין הנוטע בבית, שאף שפטור ממעשר, חייב בערלה. וטעם הדבר, משום שלעניין ערלה כתוב "ארץ" ואף בית נקרא "ארץ". אבל לגבי מעשר כתוב "שדה". ולכן, דוקא לעניין מעשר צריך שתהיה הספינה נוגעת בקרקע. משום שהאויר אינו נחשב קרקע. מה שאין כן לענין ערלה, אויר הארץ, חלק מהארץ הוא.

אכן, מעיר הקהלות יעקב, הרי הרמב"ם פוטר בספינה שאינה גוששת גם משביעית. ואילו לעניין הנוטע בבית, מסתפק הירושלמי אם חייב בשביעית או לא. מאחר ובפרשת שביעית נכתבו שתי הלשונות "שדך לא תזרע" ו"שבתה הארץ". ואם כן, אם הזורע בספינה שאינה גוששת דומה לזורע בבית, הנקרא "ארץ" ולא "שדה", היאך פסק הרמב"ם בפשיטות לעניין שביעית, שאם אינה גוששת, פטור. ולעניין בית השאיר הדבר בספק.

ואשר על כן מבאר הקהלות יעקב, סספינה שאינה גוששת ועציץ נקוב המונח על גבי יתירות, גרועים מבית, ואינם נקראים לא "שדך" ולא "ארץ". ומכל מקום, בערלה הינם חייבים. משום שבערלה נכתב "כי תבואו אל הארץ". והיינו שגדר החיוב הוא **בביאה לארץ**. ולפיכך, גם ספינה שאינה גוששת וגם עציץ המונח באויר, אף אם אינם לא גידולי שדה ולא גדולי ארץ, מכל מקום שייך בהם ביאת הארץ. **אבל בשביעית, שכתוב בה "ושבתה הארץ", היינו דוקא גידולין הבאים מן הארץ**. ולכן בספינה שאינה גוששת, פטור משביעית. היות ואינם מן הארץ, ואף שדך אינם נקראים. ומה שנתור לבאר הוא, מדוע בעציץ שאינו

נקוב פטור מערלה בזרעים, הרי לפי מה שנתבאר אין צריך כלל שיקראו "גידולי הארץ" כדי להתחייב בערלה, אלא עצם זה שנמצאים באויר ארץ ישראל, די בזה כדי לחייבם. וכתוב הקהלות יעקב, שנראה לומר, שבאמת עציץ שאינו נקוב פטור מטעם אחר. והוא, על פי המבואר במסכת שבת (דף קז עמוד ב), שהמושיט יד למעי בהמה ומדלדל העובר, חייב משום עוקר דבר מגידולו.

ומקשה הגמרא, מה השוני בין דין זה לתולש מעציץ שאינו נקוב. ומתוצת, שבעציץ שאינו נקוב "לאו היינו רביתיה". ומפרש רש"י, שאין דרך זריעה שם. אבל שאר דברים שהוזכרו שם שחייב כגון מדלדל עובר במעי בהמה, ותולש כשות וכד', זהו משום שעוקרם מעיקר גידולן. ולפי זה יסוד הפטור **בעציץ שאינו נקוב, הוא משום שעוקר שלא ממקום גידולו**. ואף על פי שלגבי ערלה אין צריך דוקא "שדה" ומארצך, מכל מקום צריך שיתקיים "ונטעתם". ומה שגדל בעציץ שאינו נקוב אינו נקרא נטוע, מאחר ואינו עיקר גידולו.

146. ראה ברבינו קרשקש שמפרש דין זה של "עציץ נקוב" שיש בתוכו עפר חוץ לארץ. ודוקא בזה נחלקו לדעת רבי זירא, רבי יהודה ורבנן. ומשמע מזה שבעפר ארץ ישראל, גם רבי יהודה מודה שעציץ נקוב נחשב כמחובר לקרקע. וכן כתב המאירי.

אכן מפשטות לשון הגמרא בדין זה של רבי זירא, לא משמע שמדובר דוקא בעפר חו"ל. אלא המחלוקת היא אפילו בעפר ארץ ישראל. וכמו שכתב רש"י (בדיבור המתחיל: באנו),

למחלוקת, לעניין חיוב מעשרות, בין רבי יהודה ורבנן.⁽¹⁴⁷⁾ שחלקו לעניין עפר חוץ לארץ הבא בספינה לארץ. לדעת רבנן, דבר הנמצא באויר מעל פני הקרקע, נחשב כמונח בקרקע וכמו כן כאן, מתחייבים גידולי העציץ במעשרות. ולדעת רבי יהודה אינו

מתחייב במעשרות מן התורה כשאר גידולי קרקע, אלא אם כן מונח ממש על הארץ.

אמר רבא: דילמא, לא היא כדברין [שמא אין השוואתך נכונה]?! שהרי אפשר לטעון [בדעת רבי יהודה] כך: **עד כאן לא קאמר**

שלפי רבנן המונח באויר כמונח על גבי קרקע, ולפי רבי יהודה, אין העפר מתחייב במעשרות מדאורייתא, עד שיהיה מונח על הקרקע.

והנה, בפירוש המשנה במסכת חלה שהגמרא הביאה בסוגייתנו, כתב מהר"י בן מלכי צדק, שהמקור לחייב עפר חוץ לארץ הבא בספינה לארץ ישראל, בתרומות ומעשרות, הוא מן הפסוק "כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו, לכם יהיה". כלומר, **כל עפר שאתם דורכים רגליכם עליה בארץ ישראל, לכם יהיה.** ומבואר בדבריו שמסברא לא היינו אומרים זאת, ורק הפסוק הוא זה שמלמדנו, שעפר חוץ לארץ בארץ ישראל, מקבל דין של עפר הארץ.

אבל בדברי המשנה למלך (פרק ב מהלכות ביכורים הלכה ט ט), **מבואר שאין כל חילוק בין עפר ארץ ישראל לעפר חוץ לארץ.** כי עפר חו"ל שבא לארץ דינו כעפר ארץ ישראל. ולעומת זה עפר ארץ ישראל שבא לחוץ לארץ דינו כעפר חוץ לארץ. ומה שנקטה המשנה בחלה (המובאת בסוגייתנו) "עפר חוץ לארץ", זהו משום שבאה לחדש שאם הספינה גוששת, דינה כארץ ישראל. ולא איכפת לנו שעפר זה בא מחו"ל.

ולפי דברי המשנה למלך, משמע שלא צריך פסוק ללמדנו את הדין לגבי עפר חו"ל. אלא נלמד דבר זה מסברא.

ומעתה יש לדון, כמי מהם סובר הריטב"א הנ"ל, שהעמיד את דין העציץ נקוב" בעפר חוץ לארץ בדוקא.

וראה בשערי רבי שמואל (אות צב) שמבאר,

שיתכן שהריטב"א סובר שמאחר והמשנה (במסכת חלה הנ"ל) לא הזכירה כל מחלוקת לעניין עפר ארץ ישראל, אם חייב מדאורייתא, אם לאו. אלא רק לעניין עפר חוץ לארץ. מוכח שלא נחלקו בשאלה האם נחשב עפר זה כמחובר או לא. **אלא כולם מודים, שגם כאשר יש הפסק אויר בין העציץ לקרקע נחשב כמחובר.** ולכן בעפר ארץ ישראל, לדעת כולם יהיה חייב מן התורה.

אך לעניין עפר חוץ לארץ, מכיון [שיש לומר] שהריטב"א סובר כדעת מהר"י בן מלכי צדק, שחייבו של עפר חוץ לארץ אינו נלמד אלא מן הפסוק "כל מקום אשר תדרוך וכו'". אם כן, אפשר לומר שנחלקו בכוונת הפסוק. רבי יהודה סובר שרק אם העפר מונח ממש על הקרקע [או שהספינה גוששת, שעל כל פנים נוגע בקרקע], אז הוא מתבטל לקרקע, ואפשר לכוללו בפסוק הנ"ל. אך כאשר יש הפסק בינו לבין הקרקע, של אויר או של מים, אף על פי שדינו כמחובר, מכל מקום אינו נקרא "כל מקום אשר תדרוך וכו'". ואילו רבנן סוברים, שמכיון שדינו כמחובר, נכלל הוא בפסוק זה, אף מבלי שיהיה מונח ממש על הקרקע. ולכן, כדי שניתן יהיה להבין את פשר המחלוקת בזה, כתב הריטב"א שמדובר דוקא בעפר חוץ לארץ.

147. עיין היטב בלשון רש"י דיבור המתחיל: באנו. ומשמע מדבריו, שמחלוקתם של רבי יהודה וחכמים, אינה על עצם היניקה, האם יונק העפר שבעציץ כשהוא מונח על היתדות, או

ולפיכך, אינה נחשבת כמחוברת לקרקע, עד שתיגע בקרקע. אבל עציץ זה שאתה [רבי זירא] דן עליו שאינו עשוי לברוח, והוא קבוע במקום אחד, לא יאמר זאת רבי יהודה. אלא [יתכן שהוא] יודה, שעציץ, נחשב כמחובר לקרקע.

רבי יהודה התב — שם — את דבריו [שצריך להיות מונח על הקרקע ממש, כדי להחשב מחובר לקרקע], אלא דוקא בספינה. משום שדרכה הוא, [שהיא] העשויה לברוח⁽¹⁴⁸⁾ ולנוע כל רגע למקום אחר. ואינה עומדת במקום אחד.

א-ii

שעה" ניתן לפרש, לדעת הדבר אברהם (בחלק א סימן כה אות ו), בשני אופנים. או שיסוד הפטור בספינה הוא מטעם יניקה. ויניקה אינה שייכת אלא בשעה שהספינה עומדת. אך אם היא אלו כל הזמן, לא שייך שתהיה יניקה. ולפי זה דקדק רש"י לכתוב מפני שהיא מהלכת כל שעה. או שכוונתו, שמכיון שמעצם מהותה נועדה הספינה לנוע ולהטלטל, אם כן גם בזמן שהיא עומדת במקום אחד ולא נעה, גם כן אינה כעציץ, כיון שהיא עשויה לצורך תנועה ולא לעמידה במקום אחד.

וראה שם, שלדעתו העיקר הוא כמו הצד הראשון, ואין זה תלוי אלא אם היא אלו עומדת. ובשעה שהיא עומדת דינה כמו עציץ. וההכרח לזה לדעת הרב הוא מכח הסברא, מה גרע דינה של הספינה בשעה שהיא עומדת מזה של העציץ, מאחר ושניהם עומדים. ועיין שם שהראה מקום לצד זה מדברי הירושלמי במסכת חלה.

ועיין עוד בדברי יחזקאל (סימן ב ענף ב סוף סעיף קטן י), שהראה פנים לשני הצדדים בהבנת דברי רש"י אלו.

אבל הגר"ש רוזובסקי (בשעורי רבי שמואל אות קד) סובר, שמאחר והנידון אינו על עצם היניקה [וכבר הבאנו דבריו לעיל בהערה קמז]. ושלא כדברי הדבר אברהם הנ"ל שהנידון הוא על היניקה]. אלא, אם במקום שיש הפסק [אזיר או מים] נחשב עדיין מחובר לגבי זה שיקרא "גידולי קרקע", או לא. אם כן מובן היטב, שקיים הבדל מהותי בין דבר הקבוע במקומו

לא. וכן בספינה, האם יש יניקה אם לאו. אלא באמת לדעת כולם ודאי קיימת יניקה בספינה ובעציץ.

אלא מבאר הגר"ש רוזובסקי (בשעורי רבי שמואל אות פט), שיסוד מחלוקתם הוא ביסוד החיוב של הקרקע בתרומות ומעשרות. והיינו, שלדעת כולם אין די בזה שיש יניקה מהקרקע כדי שיתחייב בתרומות ומעשרות. אלא צריך שלפירות הגדלים בעציץ יהיה שם "גידולי ארץ". ובעציץ נקוב, אם הוא מונח על הארץ, הרי שהנקב גורם לזה שיתבטל לקרקע. ובמקרה כזה לדעת כולם נחשב גידולי הארץ.

אבל במקום שמונח על גבי יתדות, נחלקו רבי יהודה ורבנן. שלדעת רבנן, אפילו כשיש הפסק של אזיר או מים, נחשב כמונח ע"ג קרקע. ורבי יהודה סבר, אף שיש יניקה מן הקרקע. מכל מקום יניקה זו אינה מועילה לזה כדי שיקרא "גידולי ארץ", אלא רק באופן שמונח ממש על הקרקע, אז שייך לקוראו כן.

וראה עוד בספק אפיקי ים (חלק ב סימן מג), שהוסיף ביאור בזה. והיינו, שעציץ שלם הינו כלי, אך כשניקב בטל ממנו שם כלי. ומעתה מתבטל הוא לגבי הקרקע. אלא שזה תלוי היכן הוא נמצא. אם הוא מונח על הקרקע, אז שייך שיתבטל, ומה שגדל בתוכו, נחשב כגדל בקרקע. אך אם הוא מונח על גבי היתדות, באופן כזה דעת רבי יהודה, שאינו מתבטל. והיניקה לבד, אין בכוחה לבטלו לקרקע לגמרי.

148. את לשון רש"י "מפני שהיא מהלכת כל